

Araştırma Makalesi / Research Article

1923'ten Günümüze Türkiye'nin Yüz Yıllık Göç Tarihi¹

Turkey's Hundred Years of Migration History from 1923 to the Present

Hiba Nur KARADAĞ ^{ib}²

ÖZ

Dünya üzerinde insan hareketleri toplumlari dönüştürmekte ve devletlerin yerel ve küresel politikalarında belirleyici rol oynamaktadır. Uluslararası göç hareketleri değerlendirildiğinde, Türkiye, hem Doğu-Batı hem de Kuzey Güney göç rotaları için ulaşılabilir coğrafi konumda yer almaktadır. 100 yıllık göç sürecinde, ilk göç hareketinin, Cumhuriyet'in ilanından sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybettiği topraklardan Türkiye'ye gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle, Yunanistan, Balkanlar ve Kafkasya'dan Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketleri uzun yıllar boyunca devam etmiştir. 1960 yılından sonra ise, Türkiye tarihinde ilk defa kitlesel olarak ülke dışına göç hareketi başlamıştır. Ülkeler arası imzalanan ikili anlaşmalar kapsamında, Avrupa ülkelerine göç yaşanmıştır. 1979 yılı itibarıyla, İran ve Irak'ta yaşanan siyasi gelişmeler nedeniyle, Türkiye düzensiz ve kitlesel göç hareketi ile karşılaşmıştır. 2011 sonrası Türkiye'ye yaşanan uluslararası göç hareketleri, iç ve dış etkenlere bağlı çatışmaların neden ve sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Ortadoğu ve özellikle Suriye'den gelen göç dalgasının artmasına neden olmuştur. Araştırmada, Türkiye'nin göç süreci Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar ele alınarak, tarihsel süreç içerisinde analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: göç, göç politikaları, göç tarihi, Türkiye göç tarihi.

1 Bu makale, Yüz Yıllık Cumhuriyet ve Türk Modernleşmesi Sempozyumu'nda sunulan "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Göç Politikası ve Kadın Göçmenlerin Durumu" özet bildirisinden üretilmiştir.

2 İstanbul Ticaret Üniversitesi, hibanurkaradag@gmail.com, ORCID: 0009-0000-8643-3744

ABSTRACT

Human movements around the world transform societies and play a decisive role in the local and global policies of states. When international migration movements are evaluated, Turkey is located in an accessible geographical location for both East-West and North-South migration routes. In the 100-year migration process, it is seen that the first migration movement took place from the lands lost by the Ottoman Empire to Turkey, after the proclamation of the Republic. In particular, migration movements from Greece, the Balkans and the Caucasus to Turkey have continued for many years. After 1960, mass migration out of the country began for the first time in Turkey's history. Within the scope of bilateral agreements signed between countries, there has been migration to European countries. As of 1979, due to the political developments in Iran and Iraq, Turkey encountered irregular and mass migration movements. International migration movements to Turkey after 2011 appear as the cause and result of conflicts due to internal and external factors. This situation has led to an increase in the wave of immigration from the Middle East and especially Syria. In the research, Turkey's migration process will be discussed from the first years of the Republic to the present and will be analyzed within the historical process.

Keywords: migration, migration policies, migration history, Turkey's migration history.

1. Giriş

İnsan hareketleri toplumları dönüştürmekle birlikte, devletlerin yerel ve küresel politikalarında belirleyici rol oynamaktadır. Göç hareketi ile birlikte yaşanan dönüşüm, devletlerin ve toplumların kaderini de şekillendirmektedir. (Castles & Miller, 2008: 6). Göç hareketinin nedenleri, tarihsel süreç içerisinde değişikliğe uğramıştır. Ancak uluslararası göç hareketi çoğunlukla farklı biçimde gerçekleşen çatışmaların neden ve sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Castles & Miller, 2008: 5).

Türkiye'nin tarihsel süreç içerisindeki göç hareketleri değerlendirildiğinde, Türkiye, hem Doğu-Batı hem de Kuzey-Güney göç rotaları için ulaşılabilir coğrafi konumda yer almaktadır. Bu konumu nedeniyle Türkiye, transit ve hedef ülke olarak görülmektedir (Adıgüzel, 2016: 5).

İnsanlık tarihi boyunca, ilk göç hareketinin, yaklaşık 2 milyon yıl önce, Afrika dışına başladığı söylenmektedir. (Dufoix, 2011: 43). Göçün nedenleri ele alındığında, zaman içinde değişikliğe uğradığı görülmektedir. İlk zamanlarda çoğunlukla iklim koşulları, savaş, kıtlık, coğrafi nedenlerle göç etme düşüncesi var olurken, sonraki dönemlerde ekonomi, din, siyaset, kültür, eğitim ve sanayileşme gibi nedenlere bağlı olarak gerçekleşmiştir (Akıncı, Nergiz, & Gedik, 2015: 61).

Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM), 2022 Dünya Göç Raporu'na göre, dünya genelinde 281 milyon göçmen bulunmaktadır. Nüfusun dağılımına baktığımızda, 135 milyonunu kadınlar oluşturmaktadır (UN Migration, 2022, s. 3). Tarihsel süreçte göçmenlerin demografik dağılımı eşit diyebileceğimiz orana sahiptir. Özellikle 1960 tarihinden sonra kadınlar göç üzerindeki payı erkek-

lere yakın olarak görülmektedir. Özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki göçmenler içerisinde kadın göçmenlerin oranı bazı bölgelerde %70-80'lere ulaşmaktadır (Yılmaz, 2019: 386).

Türkiye'nin yüz yıllık göç tarihinde, Cumhuriyet'in kuruluşu itibariyle başlayan göçler günümüze kadar devam etmiştir. Bu göçlerin nedenlerine baktığımızda, Cumhuriyet öncesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybettiği topraklar ve değişen sınırlar en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarının %83'ünü ve nüfusunun %69'unu kaybettiği Balkan Savaşları sonrası yaşanan gelişmeler, Cumhuriyet Dönemi göç hareketinin temel nedenini oluşturmaktadır (Pustu, 2022: 46). İlk başlarda ulus devlet sürecinin bir sonucu olarak, homojen devlet oluşturma politikaları çerçevesinde göç hareketi gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Yunanistan'dan Anadolu'ya gerçekleşen göç hareketleri nüfus mübadelesi kapsamında değerlendirilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen nüfus mübadelesi, Türkleştirme politikalarının bir sonucu olarak açıklanabilir (Macar, 2015: 186). Türkiye'ye göç hareketleri Yunanistan ile sınırlı kalmamış ve Balkanlar ve Kafkasya'dan göç hareketleri devam etmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkelerinin kalkınma politikaları Türkiye'deki göç hareketini de etkilemiştir. Tersine göçün yaşandığı bu dönemde, 1960 ve 1970'li yıllar boyunca Türkiye'den Avrupa ülkelerine istihdam amacı ile göç hareketinin gerçekleştiği görülmektedir. Devlet eliyle gerçekleşen emek göçü sonrasında 1970'li yıllarla birlikte aile birleşimleri gerçekleşerek, Türkiye'den Avrupa'ya göç eden insan sayısı artmıştır. (Abadan Unat, 2015: 265). Bugün ise, 6 milyon Türk nüfusunun Avrupa ülkelerinde yaşadığı bilinmektedir.

Türkiye'nin yüz yıllık Cumhuriyet tarihindeki göç hareketi incelendiğinde, son dönemde yaşanan uluslararası göç hareketlerinin önemli büyüklüğe sahip olduğu görülmektedir. İç ve dış etkenlere bağlı çatışmaların neden ve sonucu olarak karşımıza çıkan 2011 sonrası göç hareketi, Arap Baharı sonucunda, Ortadoğu ve özellikle Suriye'den gelen göç dalgasının artmasına neden olmuştur. 1923-2005 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 1,7 milyon olarak belirlenmiştir. 2011 yılından sonra sadece Suriye'de yaşanan iç savaş sonucu ise, ilk beş yıllık süre içerisinde üç milyondan fazla kişi iltica etmiştir (Yıldız, 2018: 64). Türkiye'nin göç tarihi değerlendirildiğinde, dönemsel olarak farklı gerekçelerle ortaya çıktığı ve sonuçlarının da farklılaştığı görülmektedir.

2. Göç Kavramı

Tarihsel süreç içerisinde farklı gerekçelerle ortaya çıkan göçün tanımına baktığımızda, basit bir yer değiştirmenin ötesinde tanımlanmaktadır. Göç kavramı, sadece bir yerleşim yerinden diğerine hareketliliğin ötesinde, farklı toplumların iç içe geçme süreci olarak açıklanmaktadır. En genel tanımı ile göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içeren, karşılıklı etkileşimin olduğu bir süreçtir (Marshall, 2005: 685). Faist (2003: 31) göç kavramını tanımlarken, ilgili bir süre orada ikamet etmek amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye taşınan bir kişiyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu kapsamda göç hareketi, ulus devlet içindeki iki ya da daha fazla konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreçtir.

Bu kapsamda göç kavramı uluslararası göç ve bunun etkilediği diğer boyutlara

neden olan karmaşık etmenler kümesinin ve bunların etkileşiminin bir özeti olarak tanımlanabilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü ise, göç kavramını ele alırken, bir kişinin veya bir grup insanın yapısı ve nedeni ne olursa olsun yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlamaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2019: 135).

Göç kavramı, türleri ve gerçekleşme nedenlerine göre ayrılmaktadır. Göç türleri ele alındığında, bireysel göç, toplu göç, kitlesel göç olarak ayrılmaktadır. Siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, dinî sebeplere bağlı olarak kişinin ferdi olarak göç etme kararı, bireysel göç olarak adlandırılmaktadır. Buna karşılık, toplumların veya belli bir bölgede yaşayan insanların yer değiştirmesine ise toplu göç denilmektedir. Kitlesel göç, belirli bir zaman diliminde çok sayıda kişinin, düzensiz gruplar halinde farklı ülkelere hareket etmesi anlamına gelmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2019, s. 63).

Göç hareketine yönelik yapılan bir diğer sınıflandırma ise, gönüllü ve zorunlu göç sınıflandırmasıdır. Göç eden kişi veya topluluklar yaşadıkları toprakları kendi rızalarıyla, terk edebilecekleri gibi, ölüm tehlikesi, işkence görme ve cezalandırılma korkusu, özgürlüklerin sınırlandırılması ve resmi otoritelerin baskıları, iç savaş sonucunda zorunlu olarak da terk edebilirler. Gönüllü göçlerin gerçekleşme nedenine baktığımızda, genellikle yeni yerler görme, daha iyi hayat şartları, ekonomik durumlarını düzeltme, iş ve şahsi arzularından kaynaklanan amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen göçlerdir. Ülkelerindeki iç savaş yüzünden başka bir ülkeye veya aynı ülke içinde daha güvenli başka bir bölgeye kaçmak zorunda kalan kişiler, zorunlu olarak göç etmektedirler (Adıgüzel, 2016: 20).

Uluslararası göçler dışında gerçekleşen bir diğer göç hareketi ise, iç göç olarak karşımıza çıkmaktadır. İç göçler kırdan kente, kentten kente ya da kırdan kıra olarak gerçekleşmektedir. Kentten kıra gerçekleşen göç hareketleri ise çok fazla karşılaşılan bir durum değildir (Tümtaş, 2023: 65).

Tarihsel olarak göç süreci değerlendirildiğinde, köle ticareti, sömürgecilik akınları, ulus devletlerin sınırlarının çizilmesi, mübadeleler, misafir işçilik gibi nedenlerle gerçekleştiği görülmektedir (Adıgüzel, 2016: 97). Küreselleşme dönemi ile birlikte, özellikle Avrupa devletlerinin gerçekleştirdiği, dünyanın çeşitli yerlerini birbirine bağlayan, ulaşım, iletişim, ticaret ağlarının oluşumu göç hareketini hızlandırmıştır. Bunun sonucunda sömürgeleştirme ve göç olgusu ortaya çıkmıştır (Dufoix, 2011: 45). Nitekim tarihsel olarak baktığımızda, 16. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte, işgücünün sanayi üretiminde yoğunlaşması, göçle birlikte kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Yine bununla birlikte iki dünya savaşı arası dönemde, ulus devletleşme sürecine bağlı göçlerin yaşandığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası göçlerde ise, işgücü ihtiyacına bağlı göç hareketlerinin yaşandığı görülmektedir (Adıgüzel, 2016: 98). Nitekim bu dönem Türkiye'den Avrupa ülkelerine göç hareketinin başlangıcını oluşturmaktadır.

2.1. 1923'ten 1960'lı Yıllara Türkiye'ye Gerçekleşen Göç Hareketleri

Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda gerçekleşen göç hareketleri, Osmanlı Dönemi'nin son yıllarında yaşanan toprak kayıpları sonucu, özellikle Osmanlı tebasında yaşayan Türk nüfusun göç hareketini kapsamaktadır (Pustu, 2022: 46). Bu dönemde Yunanistan, Kafkaslar ve özellikle

Balkanlar'dan gerçekleşen göç hareketinde, Müslüman Türk nüfusunun göç ettiği görülmektedir. 1923-1960 arası dönemde, homojen bir nüfus oluşturma eğilimi mevcuttur. Bu amaçla özellikle iskân politikaları çerçevesinde nüfusun artırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda dışarıdan göçmen getirilmesi politikası benimsenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ulus devletleşme sürecinin bir sonucu olarak, nüfusun niteliksel olarak artırılması, niceliksel olarak da benzeştirilmesi ilkelerine dayanan bir nüfus politikası benimsenmiş ve kanun metinlerinde de İskân Kanunu olarak yer almıştır (Macar, 2015: 181).

Erken cumhuriyet dönemi göç hareketlerine baktığımızda, iskânlı göçmenler ve serbest göçmenler olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. İskânlı göçmenler, devlet yardımlarından yararlanabilen ve bu kapsamda, arazi, konut ve dükkân verilerek geçimini sağlaması yönünde kolaylık tanınan göçmen olarak tanımlanmaktadır. Hatta Akgül'ün de (2021: 181) ifade ettiği gibi “Mübadillerin geldikleri bölgelerde uğraştıkları iş kollarına bakılarak Türkiye’de nereye yerleştirilecekleri belirlenmiştir”. Serbest göçmen ise, devlet tarafından sağlanan yardımlardan faydalanamayan ve genellikle akraba tarafından davet üzerine gerçekleşen göçmenleri tanımlamaktadır. Örneğin Bulgaristan'dan gerçekleşen göç hareketleri genellikle iskânlı göçmen kapsamına alınarak, göçmenlerin Türkiye’de hangi bölgelere yerleştirileceği ve hangi yardımlardan faydalanacağı devlet politikası olarak belirlenmiştir. Ancak Yugoslavya'dan gerçekleşen göç hareketlerine baktığımızda, genellikle serbest göç çerçevesinde ele alınmaktadır. 1943 İskân Kanunu ile iskânlı göçmen kategorisinde olan kişiler “Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler” olarak vatandaşlığa alınmıştır. Bu kapsamda 1934 İskân Kanunu serbest ve iskanlı göçmen ayrımının ve ta-

nımlamasının yapılması açısından önemlidir (Baklacioğlu, 2015: 195).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte belirlenen yeni sınırlar ve Osmanlı egemenliğinin kaybedildiği topraklarda azınlıklara yönelik izlenen politikalar, erken cumhuriyet dönemi göç hareketlerinin nedenini oluşturmaktadır. Bu bölümde ele alacağımız göç hareketleri, Yunanistan'la gerçekleşen nüfus mübadelesi, Bulgaristan'dan gerçekleşen göçler, Yugoslavya'dan gerçekleşen göçler ve Romanya'dan gerçekleşen göçler olarak ele alınacaktır.

2.2. Yunanistan'dan Gerçekleşen Göçler: Nüfus Mübadelesi

Türkiye'nin göç tarihinde erken Cumhuriyet döneminde ilk ve en yoğun göç; Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan ve “Türk ve Rum Ahali Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” çerçevesinde gerçekleşen zorunlu mübadeledir. 19 maddeden oluşan bu sözleşmeye göre; Türk topraklarında yerleşmiş olan Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'daki Müslümanlar 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadeleye tabi tutulacaktı. Ancak sözleşmenin ikinci maddesi kapsamında, bazı kişiler mübadeleden muaf tutulmuştur. Buna göre, İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri mübadele kapsamına alınmamıştır (Sarınay, 2011: 353). İlave olarak kadınların da göç sürecinde aileleri ile birlikte göç etmesine karşın mübadeleden özel nedenlerle istisna edilen gruplar yer almaktaydı. Kadınlardan, Türk ya da mübadeleye tabi olmayan Gayr-i Müslim erkeklerle evlilik yapmış olan Rum asıllı kadınların kapsam dışı tutulması kararlaştırılmıştı.

Mübadelenin denetlenmesi, taşınır ve taşınmaz malların belirlenerek, mübadillerin yanlarında götürmedikleri taşınmazların değer biçilerek nakde çevrilmesi için Kar-

ma Komisyon'un kurulması kararlaştırılmıştır. Kurulan komisyon kapsamında, göç edeceklere engel çıkarılmaması ve hem Yunanistan hem de Türk tarafının mülkiyet haklarının güvence altına alınması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, mülk sahibi, taşınmazları karşılığında borçlu kalınan miktarın yazıldığı belgeye sahip olacaktı. Bu borç ise ülkenin ülkeye borcu olarak sayılarak, mübadillerin göç ettikleri ülkede yazılan miktar ve nitelikte mal verilerek mülkiyet hakkı korunmuş olacaktı (Macar, 2015: 176-177).

Sözleşme kapsamında, ilk bir yıl içerisinde Türkiye'ye 370.000 Türk getirilmiştir. 1925 yılının ortalarına kadar ise 456.720 göçmenin Türkiye'ye getirildiği görülmektedir. Mübadele edilmeyi beklemeden sığınmacı olarak Türkiye'ye gelen 50.000'e yakın göçmeni de eklediğimizde bu sayının sayısının 500.000'e ulaştığı kaynaklarda açıklanmaktadır. Türkiye'ye gerçekleşen göçlere karşılık mübadeleden önce ve mübadele sonrası Yunanistan'a giden Ortodoksların sayısı ise 1.104.206 kişi olarak belirlenmiştir (Sarınay, 2011: 355).

Nüfus mübadelesi sonucu, Yunanistanlı Türk nüfus Türkiye'de değişik illere yerleştirilerek, üretime katılmaları için politikalar geliştirildi. Savaşın yeni çıkmış bir ülke için, üretici bir nüfusun önemi büyüktü. Böylece, ülkede Rum nüfusun göçüyle oluşan ekonomik boşluk hızla göçmen grupları tarafından doldurulmaya çalışılmıştır (Arı, 2016: 79).

Aynı zamanda mübadillerin geçimlerini sağlamak amacıyla da hukuki düzenlemeler gerçekleştirilerek, öncelikli olarak Rumlardan kalan bölgelere, daha sonra ise Ermenilerden kalan bölgelere yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, iskân edilen ailelere, sosyal durum ve nüfuslarına göre, bir ev, 75 dönüm hububat

arazisi veya 10 dönüm tütün tarlası, 120 zeytin ağacı, dükkân gibi geçimini sağlayacak imkânlar ilgi alanları nispetinde verilmiştir. Ancak gelenlerden %80-90 oranında nüfusun tütün ve tarımla ilgileniyor olması, Rumlardan kalan toprakların ihtiyacı karşılama konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu nedenle kendilerine uygun olmayan topraklara yerleştirilen mübadillerin üretim sürecine katılımında sorunlarla karşılaşmıştır (Macar, 2015: 181).

Sonuç olarak değerlendirdiğimizde, tarihte ilk defa iki devlet arasında azınlık sorunlarının çözümü için kendi halkının bir bölümünü zorunlu göçe tabi tuttuğu görülmektedir. 1923 yılında başlayan nüfus mübadelesi ile yaklaşık 1.600.000 insanın hayatı etkilenmiş ve azınlıklardan mübadele yolu ile kurtulma yöntemi uluslararası hukuk literatüründe kötü bir emsal olarak yerini almıştır. Ulus devletleşme sürecinde nüfusunu türdeş bir hale getirmek isteyen iki ülkenin dini homojenlik üzerinden bunu gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

2.3. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Hareketi

Tarihte Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'dan Bulgaristan'a göç eden nüfusun, Osmanlı hakimiyetinin kaybedilmesi ile birlikte, tekrar Anadolu topraklarına geri döndüğü görülmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamaktadır. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra devam eden göçlerde ise, Bulgaristan Hükümeti'nin Türkler üzerinde artan baskılarının ve asimilasyon politikalarının göç hareketinin gerçekleşmesinde önemli etkenler arasındadır.

Yunanistan'la gerçekleştirilen mübadele antlaşmasının iki yıl sonra, bir diğer

anlaşma Bulgar hükümeti ile yapılarak, Bulgaristan coğrafyasında yaşayan Türklerin Anadolu'ya göçleri konusu ele alınmıştır (Pustu, 2022: 46). Bu kapsamda, 18 Ekim 1925 günü Ankara'da imzalanan Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi kapsamında, Bulgaristan Türklerinin isteğe bağlı göçlerine engel olunmaması ve göçmenlerin taşınabilen mal ve hayvanlarını yanlarında getirebilmeleri kararlaştırılmıştır. Taşınmaz malların ise satışı gerçekleştirilerek, elde edilen parayı dışarı çıkarabilmeleri taahhüt altına alınmıştır (Şimşir, 2009: 207).

Bulgaristan'da 1919-1923 yılları arasında Alexandre Stambulisky Hükümeti'nin varlığı, Türkler için rahat ve huzurlu bir dönem yaşamalarını sağlamıştır. Ancak, 9 Haziran 1923 tarihinde gerçekleştirilen darbe ile hükümetin devrilmesi, Türkleri zor durumda bırakmıştır (Öksüz, 2000: 177). İlerleyen yıllarda, 19 Mayıs 1934 tarihinde Bulgaristan'da monarşi faşist diktatörlüğünün kurulması, Türk azınlığa karşı baskı ve zorbalığın sistemli bir şekilde artmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim Bulgaristan yönetiminin askeri unsurları kullanarak baskılara ve asimilasyon politikalarına devam etmesi, Türkiye'ye göçü artırmıştır. Bu kapsamda 1934-1960 arası dönemde Bulgaristan'dan göç edenlerin sayısı 411.000'e ulaşmıştır (Şimşir, 2009: 213).

1930'lu yıllardan itibaren Bulgaristan'la birlikte Romanya ve Yugoslavya'dan da göçlerin artması sonucu Türkiye tarafından 14 Haziran 1934 tarihinde göçmenlerin kabul ve iskanlarını düzenlemek amacıyla İskân Kanunu çıkartılmıştır. Bu kapsamda 1939 yılına kadar göçmen sayısı 198.688 kişiyi bulmuştur (Sarınay, 2011: 357).

1933 yılından sonra, Türkler üzerinde artan baskılar, göçmen sayısındaki artışı da beraberinde getirmiştir. 1933 yılında Razgrat'ta Türk mezarlığının Bulgarlar tarafından tahrip edilmesi, Türk okullarının kapatılması ve Türk ileri gelenlerinin tutuklanması yaşanan baskı politikasını göstermektedir (Öksüz, 2000: 178).

Uzun dönem yaşanan göçlere rağmen Bulgaristan'da Türk nüfusunun varlığını devam ettirmesi üzerine, Bulgar yönetimi; 1984 yılından itibaren "İsim Değiştirme ve Bulgarlaştırma" politikası çerçevesinde Türk azınlığa karşı baskı ve asimilasyon kampanyalarına devam etmiştir. Bulgar hükümetinin politikaları ile, Türk azınlık toplu göçe zorlanmıştır. Nitekim 1999-2002 yıllarında gerçekleştirilen düzenlemelerle Türkiye'ye göç eden Bulgaristan doğumlu kişilere tekrar vatandaşlık hakkı verilmesi kararlaştırılmıştır. Son dönem göç hareketi ile birlikte 1923-1990 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 717.122 göçmenin geldiği bilinmektedir (Sarınay, 2011: 359).

Sonuç olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç hareketi değerlendirildiğinde, göçlerin Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da devam ettiği görülmektedir. Göçün nedenlerine baktığımızda, 1923 yılından itibaren Bulgaristan Hükümeti'nin, Türkler üzerinde artan baskılarının bu bölgeden gerçekleşen göçlerin temel nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Gelen göçmenlerin ise, özellikle ilk yıllarda serbest göçmenlerden ziyade iskânlı göçmen olduğu görülmektedir. Türk Hükümeti tarafından iskân edilerek, göçmenlere toprak verilmiştir. Bu kapsamda göçmenler işçilik, imalat, esnaflık ve çiftçilik gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Yine Türkiye'nin göç yönetimi kapsamında, göçmenlere çeşitli krediler, göçmen evleri, toprak ve hayvan yardım-

ları, vergi ve askerlik muafiyetleri yardım amacıyla verilmiştir.

Türkiye'ye göç eden Bulgaristan göçmenlerinin devlet desteği ile kendi geçimlerini sağlması, kadınların da bu sürece aktif katılımını beraberinde getirmiştir. Kadınların tarımsal faaliyetlerde çalışmanın yanında, farklı sektörlerde de iş hayatında olduğu görülmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Bursa iline yerleştirilen göçmen kadınlar üzerine yapılan araştırmada, kadınların Türkiye'ye geldikleri andan itibaren ücretli emekçiler olarak görüldüklerini belirtmektedir. Kadınlardan beklenen ev içi roller ile birlikte, ücretli çalışma ile emeğinin her iki alanda da kullanıldığı belirtilmektedir. Özellikle sanayileşme ile birlikte, istihdam alanı değişen kadınların, fabrikalarda düşük ücretli ve güvencesiz çalıştırıldığı yapılan çalışmada ele alınmıştır (Eklemezler & Adiloğlu, 2021: 82).

2.4. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Gerçekleşen Göç Hareketi

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmı Yugoslavya'dan gerçekleşmiştir. Erken cumhuriyet dönemi göç hareketlerine baktığımızda, iskânlı göçmenler ve serbest göçmenler olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Yugoslavya'dan gerçekleşen göç hareketi değerlendirildiğinde, genellikle serbest göçmen olarak değerlendirildiği görülmektedir (Baklacioğlu, 2015: 195).

Yugoslavya'dan gerçekleşen göç hareketinin temel nedeni, devlet yönetiminin sınırları içerisinde millî ve etnik unsurlar istememesine bağlı olarak gerçekleştirdiği baskı politikalarıdır. Ülke içerisinde dışlanan gruplardan birisi de Müslüman Türk nüfustur. Daha önce Osmanlı yönetiminde kalan ve Hristiyan çoğunluğun içindeki yer almayan Slav kökenli olmayan Müslümanlar ülkeden gönderilmek iste-

nen grupların başında yer almıştır (Tekin, 2018: 251).

Yugoslavya'dan Türkiye'ye artan göç hareketlerinin, Yugoslav idarecilerinin talep ettiği bir durum olduğu görülmektedir. Türklerin bölgeden temizlenmesi amacıyla gerçekleştirilen politikaların başında, toprak reformu olarak adlandırılan, toprakların millileştirilmesi politikası yer almaktadır. Ev ve topraklarına zorla el konulan, ağır vergi ve cezalar ödemeye zorlanan, yargısız tutuklamalar, zorla askere alma politikaları sonucu yüzbinlerce Müslüman evlerini terk ederek Türkiye'ye sığınmıştır. Bu göç hareketinin iki dönemde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlardan ilki, 1919 ve 1926 yılları arasında gerçekleşen, Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan 131.000 kişinin Türkiye'ye sığındığı göçlerdir. İkincisi ise, Stalin Dönemi ve sonrasında 1948 ve 1957 yılları arasında yoğun olarak gerçekleştirilen göçlerdir (Baklacioğlu, 2015: 204).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya Krallığı'nın dağılması ve oluşan kutuplar arası rekabet, bölgeden Türkiye'ye göçlere neden olmuştur. Özellikle komünist rejimin kurmayı amaçladığı sistem, Müslüman nüfus üzerinde artan baskı ile göçü beraberinde getirmiştir. Örneğin 12 Ocak 1951 tarihinde yayımlanan kanun ile kadınların giyimlerine yönelik yasaklamaların getirilmesi, Türk Müslüman kimlikleri nedeniyle yaşadıkları ayrımcılık göç sürecinde itici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tepealtı Aşık, 2022: 70).

1946 yılında, İslami adalet mercilerine yönelik kapatma kararı, İslami kurumlara yönelik mali kaynakların kesilmesi, 1952 yılında, cem evleri, tekke ve ibadethanelerinin kapatılması, kıyafetlerin modernleştirilmesi ve giyim kuşam alanında yapılan reformlar, Yugoslavya Müslümanları ara-

sında endişe yaşanmasına neden olmuştur. Aynı dönemde, Türkiye’de iktisadi liberalleşme ile birlikte, dini yaşamın özgürleştirilmesi göç etmede belirleyici etkenler olmuştur (Baklacioğlu, 2015: s. 212-215).

3. 1960-2011 Arası Göç Hareketleri

Cumhuriyetin kuruluşundan 1960’lı yıllara kadar gerçekleşen göç hareketi, ulus devlet oluşturma politikasının bir sonucu olarak, Türk nüfusunu artırmaya yönelik gerçekleşmiştir. Bu kapsamda, Balkanlar ve Kafkasya’dan gerçekleşen göç hareketinde, Türk nüfusuna yönelik iskân politikaları uygulanmıştır. Ancak 1960’lı yıllarla birlikte nüfusun hedeflenen düzeye gelmesi, aynı zamanda Türkiye’de kentleşme ve sanayileşme politikaları ile göç politikalarında da değişime gidilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusu artırmaya yönelik hedefler terk edilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde önemli göç hareketlerinden birini 1960’lı yıllarla birlikte Almanya başta olmak üzere Avrupa’ya gerçekleşen işçi göçleri oluşturmaktadır. Tersine göç hareketinin yaşandığı bu dönemde, devlet politikası olarak binlerce Türk işçi Avrupa ülkelerine istihdam amacı ile gönderilmiştir. 1991 yılında ise, Kuzey Irak başta olmak üzere, Türkiye’ye kitlesel ve transit göçlerin yaşandığı görülmektedir.

3.1. 1960’lı Yıllardan İtibaren Gerçekleşen İşçi Göçü

1950’li yıllarda, Batı ülkelerine yönelen göç hareketi, 1961 yılına geldiğimizde resmi bir boyut kazanmıştır. 1961 yılına kadar 80.000-100.000 arasında Türk göçmenin istihdam amacı ile akrabalarının yanına gittiği görülmektedir. Ancak 30 Ekim 1961 yılında Almanya ve Türkiye arasında imzalanan işgücü gönderme anlaşması kapsamında devlet politikası olarak işçi gönderilmiştir. İlk olarak, özellikle

erkeklerin gönderildiği ve bir yıl yurt dışında istihdam edildikten sonra geri dönmeyi kapsayan işgücü anlaşması, zaman içerisinde kadınların da işgücü piyasasına katılımı ile genişlemiştir (Abadan Ünat, 2015: 264).

İşçi göçü süreci, her iki ülkenin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Avrupa ülkeleri açısından değerlendirdiğimizde, II. Dünya Savaşında nüfusunun büyük bir bölümünü savaşta kaybetmiş olan ve Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin işgücü açığı bulunmaktaydı. Bu nedenle işgücü talebini, Türkiye gibi ülkelerle gerçekleştireceği ikili anlaşmalarla ile sağlamayı planlıyordu (Tümtaş, 2023: 69). Bu kapsamda Türkiye, ilk olarak 1961 yılında Almanya ile İkili İşgücü Anlaşması imzalayarak, yaklaşık on iki yıl süren işçi göçü süreci başlamıştır. 1973 yılına geldiğimizde ise, Almanya için işgücü pazarı vazifesi gören Türkiye’den işçi alımının durdurulduğu görülmektedir.

İşçi göçleri Türkiye açısından değerlendirildiğinde, hızlı nüfus artışının önemli etken olduğu görülmektedir. Nüfusun hızlı artışı, Devlet Planlama Teşkilatı’nı, istihdam edilemeyen nüfusun ihraç edilmesine yönlendirmiştir. Bununla birlikte 1961 yılında yeni anayasanın yürürlüğe girmesi ve her vatandaşa seyahat özgürlüğünün verilmesi, yurt dışına giden işçi göçünü hızlandırmıştır. Örneğin Almanya’da 1961 yılına kadar 11.758 olan Türk işçi sayısı, 1971 yılında 424.400’e yükselmiştir. Aynı şekilde, 1961 yılına kadar Hollanda’da Türk işçi nüfusu 251 kişi olarak kaydedilirken, 1971 yılında bu sayının 19.500’e ulaştığı görülmektedir (Abadan Ünat, 1972: 21). Bu nedenle, işçi göçü hareketinde, Avrupa ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı sonrası kalkınma hamleleri çekici güç oluştururken, Türkiye’de istihdam alanlarının kısıtlı olması itici güç olmuştur.

Farklı ülkelerden gelen yabancı işçiler, yerli işgücünün çalışmak istemediği ve ağır koşulların olduğu, imalat sanayi, madencilik, hizmet sektörü gibi alanlarda, düşük ücretli ve vasıfsız işlerde çalıştırılmak üzere getirilmiştir. Almanya işçi alımını durdurduğu 1973 yılına kadar, 2 milyon işçiye çalışma izni vermiştir. Çalışma izinleri öncelikle 1 yıl geçerli olacak şekilde verilmiş ve memnuniyet durumuna göre süreleri uzatılmıştır. Göçmen işçiler, tasarruf sağlama noktasında bir iki yıldan uzun süre kalmayı istemekte ve işveren Alman şirketler ise eğittikleri işçileri sürekli değiştirmenin maliyetinden dolayı uzun dönem çalıştırma konusunda ortak görüşe sahip bulunmaktadır. Bu nedenle başlangıçta bir yıl olan çalışma süresi daha sonra uzun dönem olarak değiştirilmiştir (Toksöz, 2006: 28).

Kadınların göç sürecindeki varlığı, aile birleşimi kapsamında gelen göçmenler olarak görülmekte ve işgücüne katılımı konusunda yeterli araştırmaya konu olmamaktadır. Ancak kadınlar da istihdam amacı ile 1961'den itibaren Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Günümüzde Avrupa'da bulunan göçmen işçilerin % 52,4'ünün kadın olduğu görülmektedir (Abadan Unat, 2015: 271). 1960-1970'li yıllara baktığımızda, çok sayıda kadın işçinin istihdam amacı ile özellikle Almanya'ya göç ettiği görülmektedir. 1961 yılından itibaren Avrupa ülkelerine istihdam amacı ile giden kadınların, çoğunlukla vasıfsız işlerde çalıştırılmışlardır. Bunun nedeni, sadece Türk kadınlarının eğitimsiz olmasından kaynaklanmamaktadır. Göç edilen ülkelere, öncelikli olarak bu alanlarda istihdam açığının olması birinci etken olarak görülürken, kadınların Türkiye'de edindikleri diploma ve mesleki tecrübelerinin Alman eğitim sistemine uymadığı gerekçesi ile kabul edilmemesi ikinci bir etken olarak görülmektedir (Toksöz, 2006: 90).

Başlangıçta, geçici süreliğine ikili anlaşma çerçevesinde gerçekleşen işçi göçünün zaman içerisinde kalıcılaştığı ve üçüncü, dördüncü kuşakların Avrupa ülkelerinde varlığı söz konusudur. 1960'lı yıllarda başlayan işçi göçünün kalıcılaşması ile birlikte çifte vatandaşlık ve yurt dışında oy kullanımı gibi, bürokratik süreçlerin de başladığı görülmektedir. 2014 yılında alınan kararla Almanya'da çifte vatandaşlık sürecinin kolaylaşması, yine 2014 seçimlerinde Türk göçmenlerin sınır kapılarında oy kullanımının sağlanması artan ulus-ötecilik çalışmaları ile açıklanmaktadır (Abadan Unat, 2015: 272).

3.2. 1979'dan İtibaren Türkiye'ye Yönelen Düzensiz ve Transit Göç Hareketi

1960'lı yıllarda, Avrupa'ya gönderilen işçi nüfusu ile, göç veren ülke konumunda olan Türkiye, 1980 itibarıyla, yabancı göçleri ile karşılaşarak hedef ülke konumuna gelmiştir (Kaya & Çağlayan, 2023: 164). 1979 yılından itibaren, Türkiye'ye yönelik göç hareketlerini 4 dönemde incelemek mümkündür. İlk olarak 1979-1987 yılları arasında gerçekleşen "ortaya çıkış dönemi" dir. İkinci dönem; 1988-1993 yılları arasındaki "olgunlaşma dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Üçüncüsü 1994-2001 yılları arasındaki "doğunluk dönemi" dir. Dördüncüsü ise, 2001 yılından itibaren gerçekleşen "kurumsallaşma" dönemidir (İçduygu, 2015: 281).

İlk olarak ele alacağımız çıkış dönemi olarak adlandırılmakta ve İran devrimi sonrasında gerçekleşen göç hareketini kapsamaktadır. Yaşanan devrim sonucu, Avrupa ya da Kuzey Amerika'ya gitmek isteyen İran göçmenlerinin Türkiye'yi transit ülke olarak kullandığı görülmektedir. İkinci dönem ise, olgunlaşma dönemidir. Bu dönemde, farklı ülkelerden transit göçlerin gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle

ülkelerinde yaşanan istikrarsızlık nedeni ile, Irak, Bulgaristan ve Sovyet Cumhuriyetleri'nden çok fazla kişi, Türkiye'ye göç etmiştir (İçduygu, 2015: 281). 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucu Körfez krizi başlamış ve 1991 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin öncü olduğu koalisyonun Irak'ı işgali ile sonuçlanmıştır. Yaşanan askeri müdahale sonucu 460.000 Irak vatandaşı, Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır (Deniz, 2011: 95).

Doğgunluk dönemi ise, 1994-2001 yılları arasını kapsamaktadır. Artan kitlesel göç hareketleri, Türkiye'nin yeni düzenlemeler yapmasını da beraberinde getirmiştir. Körfez Savaşı sonrasında yaşanan iç karışıklıklar sonucunda 500.000 kişinin Türkiye'ye sığınması bir düzenleme yapma ihtiyacını doğurmuştur. Bu amaçla 30 Kasım 1994 tarihli Mülteciler ve Sığınmacılar ile ilgili yönetmelik yürürlüğe girmiştir. 1994 yönetmeliği olarak adlandırılan bu yönetmelik çerçevesinde, Avrupa dışından gelen sığınmacılara yönelik düzenlemeler belirlenmiştir (Odman, 1995: 196). Bu dönemde yaşanan önemli bir diğer göç hareketi ise, Bosna Hersek'ten Türkiye'ye gerçekleşmiştir. 1991 yılında başlayan Bosna Hersek Savaşı, ilerleyen yıllarda da etkisini göstermiştir. Savaş sonrası yaşanan trajedide, ülke nüfusunun % 35'i zorunlu olarak yer değiştirmiştir. Çoğunlu komşu ülkelere sığınan Bosna Herkes göçmenlerinden 25.000'i Türkiye'ye göç etmiştir (Deniz, 2011: 96).

2001 yılından itibaren başlayan kurumsallaşma dönemi ise, Türkiye'nin göç yönetimini Avrupa Birliği (AB) müktesebatı çerçevesinde belirlediği dönemdir. Nitekim 2013 yılında çıkartılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve bu çerçevede oluşturulan geçici koruma yönetmeliği, Avrupa Birliği mevzuatına uyum çer-

çevesinde, AB geçici koruma yönergesine benzer hükümler barındırmaktadır. Aynı şekilde bu düzenleme yapılırken AİHM'in kararları da göz önünde bulundurulmuştur (Ekşi, 2018: 29).

1971 yılından sonra Türkiye'ye yönelen göç hareketinin iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi düzensiz göç olması, ikincisi ise transit göç olmalarıdır. İran Devrimi, Körfez Savaşı, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası yaşanan çatışmalar gibi nedenlerle gerçekleşen göç hareketi sonucu, göçmenler Türkiye'yi Avrupa'ya ulaşma noktasında transit ülke olarak kullanmışlardır. Bunun sonucunda Türkiye, Uluslararası Göç Örgütü'nün 2003 Dünya Göç Raporu'nda da belirttiği gibi, Avrupa'ya göç eden göçmenler içim köken ülkeler halindeyken, ele aldığımız siyasi çatışmalar sonucunda, ikinci bir varış noktasına giden yolda transit ülke konumuna gelmiştir (Kaya ve Çağlayan, 2023: 164).

4. 2011 Sonrası Türkiye'ye Kitlesel Göçler

Türkiye'nin göç tarihi değerlendirildiğinde, en fazla kitlesel göç akını ile karşılaştığı dönemin 2011 sonrası olduğu görülmektedir. Ortadoğu'da başlayan Arap Baharı süreci ve sonrasında yaşanan siyasi karmaşa, komşu ülke olarak Türkiye'yi yakından etkilemektedir. Özellikle Suriye'de devam eden iç savaş süreci, Türkiye'nin kitlesel göçle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan bir diğer gelişme ise, 2021 yılı itibarıyla Afganistan'da yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Özellikle düzensiz göç kapsamında çok sayıda Afgan uyruklu göçmenin sınırlarımıza gelmesi, Türkiye'nin göç tarihinde karşılaştığı önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1. Suriye'den Türkiye'ye Göç Hareketi

2011 sonrası yaşanan Arap Baharı süreci, bölgesel açıdan özellikle komşu ülkeleri yakından etkilemiştir. Bugün Orta Doğu ülkelerinden, Irak, Afganistan, Mısır, Tunus ve Suriye gibi ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar tüm dünyayı yakından etkilemiştir. Ancak, özellikle Arap Baharı sonrası en fazla göç veren ülkelerin başında iç savaşın hala devam ettiği Suriye gelmektedir.

1923-2005 yılları arasında Türkiye'ye yaklaşık olarak 1,7 milyon göçmenin geldiği tespit edilmiştir. 2011 yılından sonra sadece Suriye'de yaşanan iç savaş sonucu, ilk beş yıllık süre içerisinde üç milyondan fazla kişi iltica etmiştir. İlk göç dalgası esnasında açık sınır politikası uygulanarak ülkeye giriş yapanlara dair kayıt tutulamamıştır. 2013 yılında ise günlük 6.000 Suriyelinin ülkesini terk etmek zorunda kalması sonucu Türkiye iltica politikasında düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır (Yıldız, 2018, ss. 64-65). BMMYK tarafından yayımlanan raporda, Türkiye'de bulunan 4 milyon sığınmacının, 3,6 milyonunun Suriye'den göç eden kişilerden oluştuğu belirtilmektedir (UNHCR Turkey, 2020).

Türkiye'nin kısa süre içerisinde kitlesel göç akını ile karşı karşıya kalması, hem hukuki statülerin belirlenmesinde, hem de göçmenlerin toplumsal hayata uyum sürecinde birçok reformu hayata geçirmesine neden olmuştur. Türkiye'nin göç hukukuna yönelik düzenlemeleri değerlendirildiğinde, 1951 yılında oluşturulan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne 1961 yılında taraf olduğu görülmektedir (Odman, 1995: 162). Ancak Türkiye, 1961 yılında Cenevre Sözleşmesini ve 1968 yılında New York Protokolü'nü onaylarken coğrafi alan kısıtlamasını uygulayacağını belirtmiştir. Bu

nedenle, uluslararası hukuka uygun olarak Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü verilmemektedir (Ekşi, 2018: 24-25). Dolayısıyla en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumunda olan Türkiye, yeni bir düzenlemeye gitme ihtiyacı hissetmiştir.

4 Nisan 2013 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'u kabul ederek, yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den korunma talep eden yabancılara sağlanacak haklar, İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından takip edileceği kararı verilmiştir. Yine bu kanun çerçevesinde, Türkiye'de bulunan ve 2011 sonrası gelen Suriyeliler için "Geçici Koruma Statüsü" verilmiştir (YUKK)Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Md:1).

Bu statünün getirdiği haklar değerlendirildiğinde, insan hak ve özgürlüklerini temel alan sivil inisiyatifin ön planda olduğu uygulamalar görülmektedir. Türkiye, Suriye'de başlayan iç savaş sonucu yaşanan göç olayına yönelik konuya ilk andan itibaren insan hakları merkezli yaklaşmıştır. Milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye başta yiyecek, sağlık, güvenlik, eğitim, tercümanlık gibi birçok imkân sağlamıştır. Bu noktada, BM raporunda ve söylemde, en iyi kampları sağladığına dair takdir görmüştür (Karadağ, 2023: 38).

2011 sonrası Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketi değerlendirildiğinde, Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısının 750.000 olduğu belirtilmektedir. Yine aynı şekilde Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin %71,9'unun kadın ve çocuklardan oluştuğu ve bu sayının her geçen gün arttığı istatistiksel verilerde yer almaktadır. Toplam 3.232.706 Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan Türkiye'de, kadınların sayısı

1.546.159 ile erkeklere yakın olduğu görülmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023).

Suriye’de yaşanan iç savaşın kısa sürede sona ermeyeceği, erse bile Türkiye’ye gelen sığınmacıların geri dönüşünün kısa vadede gerçekleşmeyeceği öngörülmektedir. Bu nedenle Türkiye’nin başlangıçta geçicilik üzerine inşa ettiği kriz yönetimini kalıcılık üzerine inşa etmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2015: 345).

4.2. Afganistan’dan Türkiye’ye Düzensiz Göç

Suriyelilerin kitlesel göçü sonrası tartışılan en önemli göç hareketlerinden birini Afganistan’dan gerçekleşen göç hareketi oluşturmaktadır. 2011 yılından sonra, Türkiye’nin hızlı bir şekilde göçmen nüfusla karşı karşıya kalması, sonraki yıllarda düzensiz göçmenlere karşı daha tedbirli yaklaşmasına neden olmuştur. Kitlesel göçle birlikte, sayılarının milyonlarla ifade edildiği Suriyelilerin toplumsal hayata aktif katılımı, düzensiz göçe karşı kamuoyunda tepkilere neden olmuştur. Bu gelişmeler nedeniyle Afganistan’dan gerçekleşen göç hareketi, Suriye’den gerçekleşen göçe göre daha az sayıda nüfusu içermektedir.

Afganistan’da yaşanan siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, göçün temel nedenini oluşturmaktadır. 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrası, ABD’nin işgali ve Taliban yönetiminin devrilmesi göç dalgasının başlangıcını oluşturmaktadır. 2021 yılında ise, ABD’nin ülkeden çekilme kararı ve yönetimin tekrar Taliban’a devredilmesi milyonlarca kişinin ülkeyi terk etmesi ile sonuçlanmıştır (Tümtaş, 2022: 343).

İç İşleri Bakanlığı’nın verilerine göre sadece 2024 yılı Ocak ayında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 9.927’dir. Yakalanan

düzensiz göçmenler içerisinde en büyük oranı, 4.244 kişi ile Afganistan uyruklu göçmenler oluşturmaktadır (Göç İdaresi, 2024). Bu nedenle Türkiye’de yaşanan temel sorun, uluslararası koruma statüsünde bulunan Afganistan uyruklu göçmenler yerine, düzensiz göçmenlerin kaçak olarak sınırdan geçişleridir.

Türkiye, 2021 yılı itibarıyla yaşanan göç hareketinde, Pakistan ve İran’dan sonra etkilenen üçüncü ülke konumundadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre 116.400 uluslararası koruma altında olan Afganistan uyruklu göçmen Türkiye’de ikamet etmektedir. Ancak Cumhurbaşkanı’nın BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada, 300.000’in üzerinde düzensiz göçmen Türkiye’de kayıt dışı olarak bulunmaktadır (Tümtaş, 2022: 351).

Türkiye’nin milyonlarca Suriyeli göçmene ev sahipliği yapması, Afganistan’dan göç edenlerin hukuki statülerine karşı farklı bir yaklaşım benimsemesine neden olmuştur. Suriye göçünde açık kapı politikası izleyen Türkiye, Afganistan’dan yaşanan göç hareketinde aynı tutumu izlememiştir. Afganistan uyruklu göçmenlerin Türkiye’deki hukuki statüsü değerlendirildiğinde, geçici koruma statüsünde olmadıkları görülmektedir. Afganistan uyruklu göçmenlerin başvuruları ve başvurularının kabul edilmeleri halinde tanınan uluslararası koruma statüsü, şartlı mülteci statüsüdür. 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 62. maddesinde şartlı mülteciyi aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için

vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir. (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Md.62)

Göç İdaresi Başkanlığı’nın verilerine göre 2023 yılı sonunda, en fazla uluslararası koruma başvurusunda bulunan ülke vatandaşı olarak 13.068 ile Afganlar gelmektedir. İkinci sırada yer alan Irak vatandaşlarından ise, 2.776 kişi uluslararası koruma amacı ile başvuruda bulunmuştur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Suriye göçünden sonra Afganistan’dan gelen göç hareketinin diğer ülkelere göre birinci sırada yer alması, Türkiye’nin güvenlik eksenli göç politikası uygulamasına neden olmuştur.

5. Sonuç

Türkiye’ye yönelik yüz yıllık göç hareketi değerlendirildiğinde, her dönem farklı göç yönetimi politikalarının benimsendiği görülmektedir. Göç yönetiminin farklılaşması, göçün nedenlerinin değişimine bağlı olarak açıklanabilir. Tarihsel süreçte değerlendirdiğimizde, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’ye yönelik göç hareketinin başladığı görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında olan toprakların kaybedilmesi ile, aynı bölgede yaşayan Türk nüfusunun karşılaştıkları baskı göçün temel nedenini oluşturmaktadır. Aynı dönemde Türkiye’nin ulus devletleşme sürecine bağlı olarak homojen toplum oluşturma çabaları olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Balkanlar ve

Kafkaslar’dan gelen Türk nüfusun iskânli olarak Türkiye’ye alındığı ve Türk nüfusunu artırmaya yönelik planlı politikalar geliştirildiği görülmektedir.

1960’lı yıllar ise, tersine göçün yaşandığı dönemdir. Bu dönemde Türkiye ve Avrupa ülkeleri arasında gerçekleştirilen ikili anlaşmalar çerçevesinde istihdam amacı ile emek göçünün yaşandığı görülmektedir. Arz ve talep dengesi çerçevesinde, Türkiye’de yeterli çalışma imkanlarının olmaması ve Avrupa’da işçi açığı ikili anlaşmalar ile giderilmeye çalışılmıştır. 1973 yılı itibari ile aile birleşmeleri gerçekleştirilerek, geçici olarak planlanan göç hareketi kalıcı hale gelmiştir.

1979 yılından 2011 yılına kadar olan süreçte ise, Türkiye’nin kitlesel ve transit göçle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Özellikle çevre ülkelerde yaşanan ekonomik sorunlar ve siyasi istikrarsızlık Türkiye’nin transit ülke olarak görülmesine neden olmuştur. Bu kapsamda özellikle İran ve Irak’tan Avrupa ülkelerine gitmek isteyen göçmenlerin Türkiye’yi geçiş güzergahı olarak kullandığı görülmektedir.

2011 sonrası yaşanan göç hareketleri ise, Türkiye’nin yüz yıllık göç tarihinde en fazla kitlesel göçe maruz kaldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap Baharı süreci ile birlikte, Ortadoğu ülkelerinde yaşanan istikrarsızlık sonucu milyonlarca kişi hem ülke içinde hem de ülke dışında zorunlu göçe maruz kalmıştır. Bu süreçten en fazla etkilenen ise, Suriye ile 911 km sınırı olan Türkiye olmuştur. 2011 sonrası yaşanan bir diğer göç hareketi ise, Taliban yönetiminin Afganistan’da varlığı ile birlikte gerçekleşen Afgan göçüdür. Pakistan ve İran’dan sonra en fazla etkilenen ülke Türkiye olmuştur.

Türkiye’nin 2011 sonrası göç hareketi değerlendirildiğinde, Cumhuriyet tarihi

boyunca en fazla göç aldığı süreç olduğu görülmektedir. Kısa zamanda 3 milyonun üzerinde sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumunda olması, hem hukuki hem de sosyal alanda birçok düzenlemeyi de beraberinde getirmiştir. Göç hareketinin doğasında kalıcılığın olması, yüz yıllık cumhuriyet tarihindeki hareketliliklerde görülmektedir. Göç eden nüfusun geri dönme durumlarının nâdir olduğu göz önünde bulundurulunca, yapıcı ve kalıcı göç politikasını benimsemesi gerektiği görülmektedir.

Kaynakça

- Abadan Unat, N. (2015). Türkiye'nin son elli yıllık emek göçü: yorum, eleştiri, öngörü. M. Erdoğan (Ed.), *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (ss. 261-274). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan Unat, N. (1972). Türkiye'nin dış göç akımı ve sosyal hareketlilik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(04), 17-52. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001171
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: göç ve toplumsal kabul. *The Journal of Migration Studies*, (2), 58 - 83.
- Akgül, F. İ. (2021). Kesişimsellik yaklaşımı bağlamında roman kadınların iktisadi hayata katılımı: İzmir örneği. *Çalışma ve Toplum*, 69(2), 1073-1098. <https://doi.org/10.54752/ct.1155094>
- Arı, K. (2016). Bir göç öyküsü: Mübadele. *Bütün Dünya Dergisi*, 2016(10), 74-79.
- Baklacioğlu, N. Ö. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde sayılar, koşullar ve tartışmalar. M. Erdoğan (Ed.), *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (ss. 193-215). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., & Miller, J. M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deniz, O. (2011). 1990 Sonrasında Türkiye'ye yönelen sığınma hareketleri ve etkileri. *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (ss. 93-102).
- Dufoix, S. (2011). *Diasporalar*. Uluslararası Hrant Dink Vakfı.
- Eklemezler, S., & Adiloğlu, S. (2021). Yakın akraba göçü ve 1989 göçü süreçlerinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden kadınların çalışma hayatına dair deneyimleri. *Fe Dergi*, 13(1), 71-85. <https://doi.org/10.46655/federgi.946946>
- Ekşi, N. (2018). *Yabancılar ve uluslararası koruma hukuku*. Beta Basım Yayın.

- Erdoğan, M. (2015). Türkiye'ye kitlesel göçlerde son dev dalga: suriyeliler. M. Erdoğan. (ed.), *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (ss. 172-190). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve uluslararası toplum-sal alanlar*. Bağlam Yayınları.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2010). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Karadağ, H. (2023). *Toplumsal uyum bağlamında Türkiye'deki arap kadın diasporası: İstanbul örneği*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Kaya, B., & Çağlayan, S. (2023). İran'dan Türkiye'ye göç ve göçmen ağları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), 161-181.
- Macar, E.(2015). Yunanistan'dan anadolu'ya göç: nüfus mübadelesi. M. Erdoğan. (Ed.), *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (ss. 172-190). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Odman, M. T. (1995). *Mülteci hukuku*. İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Öksüz, H. (2000). İkili ilişkiler çerçevesinde balkan ülkelerinden türkiye'ye göçler ve göç sonrası iskan meselesi (1923-1938). *Atatürk Dergisi*, 3(1), 169-188.
- Pustu, Y. (2022). Atatürk Dönemi'nde Ankara'ya göçmen iskânı (1923-1938). *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 10(1), 47-72. https://jag.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_10_1_45_72.pdf
- R. Perruchoud & J., R. Cross. (Ed.). (2019). *Göç terimleri sözlüğü*. IOM.
- Sarınay, Y. (2011). Cumhuriyet döneminde balkan ülkelerinden Ankara'ya yapılan göçler (1923-1990). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(80), 351 – 388.
- Şimşir, B. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. Bilgi Yayınevi.
- Tekin, C. (2018). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 249-261.
- Tepealtı, F. & Aşık, S. (2022). Balkanlardan dönüş: eski yugoslavya bölgesinden Anadolu'ya mülüman göçleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 66-89. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1072083>
- Tümtaş, M.S. (2023). Yüz yıllık cumhuriyetin göç tarihi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (7), 63-75. <https://doi.org/10.30692/siad.1371261>
- UN Migration. (2022). *World migration report 2022*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- YUKK. (2013). *Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat-metin/1.5.6458.pdf>
- Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye uluslararası göçler ve Türkiye'nin göç politikası*. Kırmızı Çatı Yayınları.
- Yılmaz, A. (2019). Göç ve kadın: "Göçün feminizasyonu" ve kadın göçmenlerin durumu. *Cbü Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 383-400. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/44164/545290>
- UNHCR. (2020). *Turkey fact sheet september 2020*. <https://reliefweb.int/report/turkey/unhcr-turkey-fact-sheet-september-2020>